

INDUSTRIENS UTREDNINGSGENSKÄP

B: III

Svenska industriproblem i krigstid

*Föredrag vid Arosmässan i Västerås
den 4 november 1939*

av

D:r IVAR ANDERSON

*SVERIGES INDUSTRIFÖRBUND
STOCKHOLM*

Svenska industriproblem i krigstid

*Föredrag vid Arosmässan i Västerås
den 4 november 1939*

av

D:r IVAR ANDERSON

*SVERIGES INDUSTRIFÖRBUND
STOCKHOLM*

NORRKÖPING 1939
ÖSTERGÖTLANDS
DAGBLADS TRYCKERI

Vid stormaktskrigets utbrott den 3 september stod det svenska näringslivet på en toppunkt ifråga om produktionsintensitet och sysselsättningsgrad. Industriförbundets produktionsindex, som i oktober 1937 nått rekordsiffran 124 men sedan sjunkit till 114 i september 1938, hade därefter oavbrutet stegrats för att i augusti i år nå en ny toppunkt med indexsiffran 127. Utrikeshandelns volym hade endast obetydligt reducerats från vårens och sommarens toppsiffror, och bostadsproduktionen kännetecknades alltså av en stark intensitet. Antalet anmälda arbetslösa hade i augusti sjunkit till 6,100. En kännbar och växande brist på arbetskraft kunde konstateras inom flera näringsgrenar, framför allt inom jordbruket. Det svenska näringslivet hade i själva verket nu nått fram till det stadium av högkonjunktur, som kännetecknas av full sysselsättning, och åtskilliga av de problem, som då uppstå, hade även i vårt land börjat aktualiseras.

Krigsutbrottet förändrade i ett slag hela problemläget. Det som alla fruktat men knappast någon velat tro på blev plötsligt sanning. De beredskapsproblem, som under de senaste åren diskuterats mer eller mindre allvarligt, fingo plötsligt aktualitet och verklighetsgrund. En mångfald nya uppgifter och anpassningsproblem trängde i förgrunden. De första krigsdagarnas oro, verkningarna av de militära inkallelserna och störningarna i transportväsendet på grund av bensinrestriktionerna vållade på många håll betydande, ehuru övergående svårigheter. Den allt behärskande frågan för näringslivet var dock den om våra möjligheter *att med bevarad neutralitet uppehålla utrikeshandeln i sådan omfattning*, att folkförsörjningens vitala intressen och industriens nödvändiga råvarubehov kunde tillgodoses och exporten av våra stora stapelartiklar fortgå i största möjliga omfattning. Under de två månader, som gått sedan krigsutbrottet, har visserligen de av krigstillståndet vållade svårigheterna i dessa hänseenden starkt accentuerats, men också vissa hoppgivande erfarenheter vunnits rörande möjligheten

att bemästra dessa svårigheter. Blockaden och krigsriskerna ha i mindre grad än mången väntat hindrat vår utrikeshandel under de två gångna månaderna.

De risker och den ovisshet, som för vårt lands del äro förbundna med den nuvarande utrikespolitiska situationen mana oss dock till *stor försiktighet* vid bedömandet av utsikterna för framtiden — även för den allra närmaste framtiden. Arbetet på den industriella försvarsberedskapen måste under alla förhållanden ta sikte på möjligheten av en allt mera försvårad export och import och återverkningarna härav på hela vårt ekonomiska liv. Detta betyder icke, att vi redan nu stå inför kravet att omställa vårt näringsliv för mer eller mindre fullständig självförsörjning. Vår politik måste vara att tillvarataga alla möjligheter — handelspolitiska såväl som de, vilka erbjuda sig för en *riskvillig* enskild företagsamhet —, att uppehålla utrikeshandeln i största möjliga utsträckning, men att samtidigt icke försumma att förbereda de förändringar i produktion och konsumtion, som ett långvarigt krig och ett allt mera försämrat handelsutbyte med flera av våra viktigaste import- och avnämareländer tvingar oss att vidtaga.

Som inledning till kvällens diskussion vill jag beröra några frågor, som krigsutbrottet och de av detta framkallade rubbningarna i det ekonomiska livet aktualiserat för vårt näringsliv och särskilt för industrien. En av dessa frågor är krisens återverkan på *arbetsmarknaden*. Jag har redan erinrat om det synnerligen gynnsamma läget på den svenska arbetsmarknaden vid krigsutbrottet. Under de därpå följande veckorna har läget såtillvida förändrats, att knappheten på arbetskraft ytterligare skärpts inom en del grenar av näringslivet, bl. a. genom de militära inkallelserna. För andra industrigrenar har krisen nödvändiggjort driftsinskränkningar och permittering av arbetskraft i viss utsträckning. Verkningarna härav på arbetsmarknaden ha dock ännu icke varit oroväckande. Antalet hjälpsökande under september var blott något över 7,000, vilket är ett par tusen mindre än samma månad i fjol.

Av största betydelse för utvecklingen på arbetsmarknaden är situationen inom *byggnadsindustrien*. Den bedömes för närvarande övervägande pessimistiskt; man väntar en mycket betydande inskränkning i bostadsproduktionen. En av socialstyrelsen verkställd snabbinventering har resulterat i, att man har att räkna med en

nedgång i den *icke statliga* byggnadsverksamheten i städerna under byggnadsåret oktober 1939—september 1940 med icke mindre än 58 procent. Denna nedgång kan icke effektivt mötas med artificiella åtgärder från det allmännas sida. Det skulle innebära statliga och kommunala utgifter av en storleksordning, som i närvarande stund förefaller otänkbar. En nedgång i bostadsproduktionen är för övrigt efter de senaste årens forcerade utveckling ganska naturlig. En minskad efterfrågan på bostäder i städerna synes vara att vänta, och en omfattande bostadsproduktion där, subventionerad av det allmänna, skulle under sådana förhållanden kunna framkalla en kris på fastighetsmarknaden. Ökade räntekostnader, stegrade priser och knapphet på byggnadsmaterial måste leda till en inskränkning i byggnadsverksamheten, som icke behöver betraktas med alltför stor oro. Byggnadsindustriens betydelse som nyckelindustri är f. ö. i viss mån reducerad i ett läge, som kännetecknas av starkt ökade krav på järnindustri, cementsindustri m. fl. produktionsgrenar för militära behov. I den mån som det allmänna i denna situation anses böra vidtaga åtgärder för att stimulera byggnadsverksamheten, synas dessa framför allt kunna inriktas på bostadsbyggandet på landsbygden. Däremot är det av finansiella skäl önskvärt, att statliga och kommunala byggnadsföretag, vilka utan verklig olägenhet kunna uppskjutas, icke nu forceras.

Den arbetslöshet, som man otvivelaktigt måste räkna med, åtminstone temporärt och lokalt, nödvändiggör givetvis åtgärder från det allmännas sida för att lindra de sociala verkningarna. Det program, som låg till grund för den av riksdagen i våras antagna beredskapsstaten, utgick från att vi hade att vänta en arbetslöshetskris, som kännetecknas av överflöd på *alla* produktionsfaktorer, varvid problemet skulle vara att sätta dessa i arbete. Det är emellertid icke denna situation, som man nu har att räkna med. Det kommer att råda *knapphet* på material och viktiga råvaror och även på arbetskraft inom vissa områden, medan det på andra blir överflöd på arbetskraft. Problemet blir då tvåfaldigt: dels att skola och överflytta den lediga yngre och mera kvalificerade arbetskraften till nya verksamhetsområden, dels att ta hand om den okvalificerade arbetskraften och sysselsätta denna i sådant arbete, *där materialförbrukningen är så liten som möjligt*. Endast genom att göra arbetskraften *rörlig* kan hjälppolitiken rationellt inordnas

i de samhälleliga ansträngningarna att trygga folkhushållningen. För att ta ett exempel: den inom motorindustrin lediggjorda arbetskraften bör så långt som möjligt tas i anspråk för krigsberedskapen och den inom skogsförädlingsindustrin eventuellt lediggjorda arbetskraften för bränsleförsörjningen. Särskilt med tanke på jord- och skogsbruket är det också av största vikt, att gällande bestämmelser om anvisande av lämpligt arbete ej givas en alltför restriktiv tolkning.

En viktig uppgift för svensk socialpolitik måste under alla förhållanden vara att med alla medel söka vidmakthålla och förbättra *arbetskraftens kvalitet* under perioder av förminskad sysselsättning, så att icke den oförmånliga inverkan, som en långvarig arbetslöshet har på arbetskraftsmaterialet, förstärker den redan av andra orsaker beskurna arbetskraftstillgången. Detta är betydelsefullt även av den orsaken, att den starka rationalisering, som åtföljer en lågkonjunktur, otvivelaktigt kräver större yrkesskicklighet av den nyanställda arbetskraften, när uppsvinget sätter in. En ökad rationalisering som ersättning för minskad arbetstillgång kommer att innebära ett relativt ökat krav på effektivitetens höjning hos den resterande arbetskraften och således medföra en strängare gallring.

En av de frågor, som just nu tilldraga sig största uppmärksamhet bland industriens män, gäller *prisutvecklingen och den statliga prispolitikens mål och medel*.

När den politiska krisen i slutet av augusti och början av september inträdde i sitt akuta skede, medförde detta omedelbara återverkningar på de svenska varumarknaderna. En köppanik satte in, och den prisstegrande tendens, som denna framkallade, understöddes starkt av den faktiska knapphet, som till följd av avspärrningsåtgärder inträffade på flera viktiga importerade förnödenheter, men framför allt av den stegring, som fraktkostnaderna uppvisade till följd av krigsriskerna.

Situationen var icke oväntad. Från det förra världskriget ha vi erfarenheter av att dylika strömningar kunna leda till en mycket långtgående desorganisering av marknaden; veckorna efter 1914 års krigsutbrott karakteriserades av en minst lika våldsamt köppanik som den, vilken utmärkte septemberkrisen av år 1939. Likväl har utvecklingen icke förlupit på samma sätt nu som då. Vi ha icke sett motstycke till en sådan våldsamt spekulativ prisstegring

som den, vilken på hösten 1914 drev exempelvis mjölpriset 30 % i höjden. Frågar man sig efter anledningen till att prishöjningarna denna gång kunnat i stort sett hållas inom mycket snävare gränser, kan man peka på två återhållande faktorer. I dagens Sverige ligger den politiska makten hos stora och välorganiserade grupper av löntagare; därmed ha de anti-inflationistiska strömningarna fått en politisk förankring, som i mycket väsentlig grad satt sin prägel på den offentligen deklarerade ekonomiska politiken. Och för det andra äro våra företagsledare och köpmän starkt medvetna om den fara för näringslivet, som en ohejdad prisstegring skulle innebära. Vi ha icke glömt erfarenheterna här hemma under världskriget och utomlands under hela den tid av penningvärdeförödelse, som alltsedan dess gått fram över världen. En mycket bestämd föresats att söka undvika inflation finnes alltså som underlag för en moderande prispolitik.

Allmänhetens köppanik möttes därför omedelbart av en klar motaktion från det organiserade näringslivets sida; från huvudsammanslutningarna inom handel och industri deklarerades en beredvillighet att tillämpa en moderat prispolitik, som väsentligen avsåge att *begränsa prishöjningarna till vad som svarade mot faktiskt konstaterade kostnadsökningar*. Denna politik innebar ett medvetet avsteg från den prisberäkning, som under normala förhållanden allmänt betraktas såsom grundvalen för en sund affärsverksamhet och för vilken dagsprisnoteringarna utgöra det viktigaste riktsnöret.

Genom den ställning, som näringsorganisationerna intogo, var grunden lagd för en prispolitisk samverkan mellan det enskilda näringslivet, å ena sidan, och det organ, som i detta hänseende representerade statsintresset, nämligen prissakkunniga, å den andra sidan. Organisatoriskt fasta former fick detta samarbete i och med tillkomsten av särskilda prisövervakande byråer inom Industriförbundet, Grossistförbundet och Köpmannaförbundet, vilka upprätthålla kontakt med prissakkunniga och med varandra. Vissa uppgifter av liknande art ha också handelskamrarna i riket åtagit sig.

Det återstod uppgiften att rättsligt konsolidera och sanktionera en efter svenska förhållanden anpassad priskontroll. Valet stod här öppet mellan två utvägar. Man kunde organisera en effektivt arbetande prisövervakning med anlitan av de befogenheter, som redan stodo regeringen till buds i importregleringar, förfogan-

delagen, maximiprislagen och Konungens ekonomiskt-administrativa lagstiftningsrätt. Felet med dessa instrument var emellertid, att deras anlitande skulle inneburi att större tvång övades, än nöden krävde. Man valde därför en annan väg: man byggde vidare på de uppgifter, som näringslivets sammanslutningar faktiskt påtagit sig på prisbildningens område och vidgade fältet för deras verksamhet. Detta är innebörden av det stadgande, som är den ena centralpunkten i den nyligen framlagda prisregleringslagen, nämligen befogenheten för Konungen att, om så av prispolitiska skäl prövas erforderligt, föreskriva, att rätt till handel med viss förnödenhet endast kan tillkomma den, som tillhör viss sammanslutning eller före viss dag drivit handel med ifrågavarande förnödenhet. Det är en mycket långtgående och ur flera synpunkter betänklig befogenhet, som därigenom skulle läggas i regeringens hand. Även om den reservationen göres i propositionens motivering, att sammanslutningen skall stå öppen för var och en som vill underkasta sig kontrollmyndighets föreskrifter och att lagen ej får användas för att genomföra en monopolisering av marknaden, kan man dock icke komma ifrån, att den princip, varåt lagen ger uttryck, klart avviker från de grundsatser, på vilka vår näringsfrihetsförordning är uppbyggd. Det räcker knappast att häremot anföra, att utomordentliga situationer kunna kräva utomordentliga åtgärder; ty med den satsen kunna vilka ingrepp som helst till nöds motiveras. Större tyngd kan den argumenteringen ha som hävdar, att den faktiska utvecklingen visar, att näringsfrihetsförordningens grundsatser genom företagens egen politik faktiskt i stor utsträckning redan ha satts ur spel, och att den tendens, varom här är fråga, i många fall ger uttryck för den rationellaste lösningen. För hälften av den svenska industriens *hemmamarknadsproduktion* är för närvarande prissättningen bestämd av existerande sammanslutningar och även ifråga om den återstående hälften har man anledning räkna med att spelrummet för den fullständigt fria konkurrensen är tämligen snävt beskuret. Denna erinran kan dock icke förta intrycket av att man här står inför ett statsingripande, som visserligen kan försvaras i den nuvarande situationen, men som *kan* få bestående verkningar av sådan art, att näringslivets sunda utveckling därav kan ta allvarlig skada. Det gäller därför att från näringslivets sida med största vaksamhet följa tillämpningen av

denna fullmaktslagstiftning och tillse att den ej användes för andra syften än de i lagförslagets *motivering* angivna. Vid riksdagsbehandlingen bör man söka åstadkomma bättre överensstämmelse mellan lagtexten och motiveringen; ty den senare är faktiskt betydligt mindre restriktiv än själva lagen. Blir denna antagen måste man noga se upp med tendenser inom näringslivet självt att använda kartelliseringen och nyetableringsspärren för att utestänga en besvärlig men i längden nyttig konkurrens och hindra ny företagsamhet. Jag tänker därvid bl. a. på behovet av nya ersättningsindustrier.

I den mån de hittills vidtagna regleringsåtgärderna fullfölja ett *penningpolitiskt*, alltså icke försörjningspolitiskt, syfte — och det är det förstnämnda slaget av ingrepp, som har den största betydelsen för industrien — är det officiellt angivna målet för den svenska prispolitiken att förhindra en prisstegring *utöver* den, som på längre sikt betingas av förhållandet mellan den faktiska varutillgången, å ena sidan, och varuförbrukningen, å andra sidan. Det är med andra ord de *spekulativa prisrörelserna*, som i princip skola förhindras. Med denna gemensamma principiella utgångspunkt ha nyligen regleringsåtgärder vidtagits, som dels beröra prissättningen å importvaror, dels också prissättningen å den inhemska marknaden. Vad beträffar importvaror har finansministern i propositionen om överföring på staten av vissa krigsrisker vid import m. m. framhållit, att den nyss angivna principen leder till att de inträdande *kostnadsstegringarna* måste dämpas ner eller helt neutraliseras, åtminstone så länge marknadsläget erbjuder förutsättningar för att prisstegringen genom utlösning av spekulativa krafter får en rent inflatorisk verkan. Sådana åtgärder kunna i vissa fall innebära, att hemmamarknaden under en övergångstid, (som i ogynnsamma fall kan tänkas bli relativt långvarig), helt avskärmas från världsprisnivån; efter detta mönster är exempelvis den redan praktiserade *kolregleringen* uppbyggd. Vad åter beträffar prissättningen på inom landet producerade varor, anser propositionen att även här principen om elimineringen av de spekulativa topppriserna leder till behovet av vissa prisingrepp. Såvitt fråga är om kartelliserade priser, tänker sig regeringen, att ingreppen skola ske genom *överenskommelser med de privaträttsliga sammanslutningarna*. När det gäller de fria priserna, har man velat skapa ett instrument, som på ett smidigare sätt fyller maximiprisens

funktion. Detta är avsikten med förslaget om riktpriiser eller *normalpris*. Erfarenheterna från det förra världskriget ge vid handen, att maximipris är ett tveeggat svärd, vilket beskär produktionen med samma slag, som drabbar priserna. Att regeringen nu vill undvika denna väg är ägnat att väcka tillfredsställelse. Mot syftet med normalprisförslaget är intet att invända, men den praktiska tillämpningen torde snart komma att medföra betydande svårigheter. Normalpriset är avsett att vara en prisnotering; om en avvikelse från denna kan sakligt motiveras, skall den få ske. Om icke giltiga skäl för avvikelse kunna förebringas, är producent eller distributör skyldig att till det allmänna avstå skillnaden mellan det officiella priset och det vid eventuellt gjorda försäljningar faktiskt tillämpade. Som generell regel för prissättningen uppställes, att *återanskaffningskostnaden skall få täckas*. I propositionen har man varit angelägen understryka den begränsade räckvidd, som förordnandet om normalpris kan komma att få, och detta säkerligen med rätta. Det torde komma att tillämpas beträffande endast ett förhållandevis litet antal enhetliga varor av kategorierna råmaterial och halvfabrikat.

Prisregleringslagens tyngdpunkt kommer därför med all sannolikhet att ligga på de möjligheter den inrymmer till att åstadkomma överenskommelser mellan de statliga prisregleringsmyndigheterna och näringslivets sammanslutningar. Den effekt, regleringen kommer att få i detta hänseende, blir ytterst beroende av de män, som på ömse sidor handha dessa uppgifter, och den anda, i vilken de gå till verket.

Ansvar för prispbildningen måste emellertid inom näringslivet finnas icke blott hos dem, som inom organisationerna handha dessa frågor, utan det faller i än högre grad på den enskilde företagsledaren. För honom blir uppgiften att lika uppmärksam som i tider av häftigaste prisfall och djupaste depression pröva varje möjlighet att genom rationalisering nedbringa kostnaderna. Stora uppgifter vänta honom ock, enligt mitt förmenande, om han ger sig i kast med en standardisering av produkterna; på denna väg kan man säkerligen komma ganska långt, icke minst när det gäller att förbilliga kostnaderna för den stora allmänhetens viktigaste förbrukningsartiklar.

Det allmänna representanter måste emellertid också känna sitt

mycket stora ansvar för produktionens upprätthållande. Strävandena att hålla varupriserna nere få icke fördunkla det främsta målet av alla, det att tillse att det överhuvud taget *produceras* varor. Åtskilliga av de prispolitiska ingrepp, som redan tillämpats och vilkas användning i större utsträckning rekommenderats från det allmännas sida, innebära i detta hänseende obestridliga riskmoment. Detta gäller exempelvis poolbildningarna, som kunna leda till att intresset för rationaliserings- och besparingsåtgärder minskas, och att därigenom den industriella effektiviteten kommer att ligga på en lägre nivå än som eljest kunnat uppnås. Betydande äro också de vanskligheter, som komma att möta prissättningen, i den mån företagens fasta anläggningar behöva ersättas eller moderniseras. Kostnadsdifferenser av ytterst svårberäknelig art måste därigenom komma att göra sig gällande mellan skilda företag, med påföljd bl. a. att normalprissättningen icke kan ske med den säkerhet, som under dess första tillämpningstid måhända kan vara fallet.

Vad som här möter är i själva verket den mycket vittutseende frågan om de riktiga *avskrivningsprinciperna* i tider av växlande penningvärde. Frågan är gemensam för pris- och skattepolitiken, och den är lika trängande i båda fallen. Konsekvensen av en förnjugg inställning från det allmännas sida på ettdera eller båda av dessa områden kan icke bli någon annan än ett försvagande av företagens likviditet och en ökad konkurrens från deras sida på den av andra skäl ansträngda allmänna kapitalmarknaden. I detta sammanhang skulle jag vilja varna för en alltför snäv behandling av industriens investeringsbehov. Det vore till stor skada, om därigenom skulle hämmas den nyskapande företagsamhet, som kan bli en betydelsefull faktor, när det gäller för oss att kämpa genom den nuvarande krisen.

Jag har här sökt något beröra de allmänna förutsättningarna och problemen för de direkta prisingripandena i den nu rådande situationen. Därmed är emellertid ingalunda klart, vilka förutsättningarna äro för ett framgångsrikt genomförande av en dylik politik. De direkta prisreglerande åtgärderna kunna betraktas som ett alternativ till den generella reglering av priserna, som utgår från penningssidan och vars klassiska instrument är diskontot. Alla torde vara ense om att diskontopolitiken måste handhas med den allra

största försiktighet i denna situation, då risken är stor för att en stark räntehöjning — och endast en sådan kan väntas få någon effekt i prisreglerande hänseende — skall utlösa depressiva krafter. Ju svagare de penningpolitiska ingreppen äro, desto kraftigare måste emellertid prisregleringarna stöttas genom andra ingripanden och — vilket kanske är det viktigaste — genom återhållsamhet ifråga om andra faktorer, som kunna påverka prisutvecklingen. Vad som här i främsta rummet kommer ifråga är de *lönepolitiska* åtgärderna. Erfarenheten från tidigare inflationsperioder ha ådagalagt, att penningvärdeförsämringen blir definitiv och accelererande, först när den underbygges av en kraftig höjning av den allmänna lönenivån. Från världskrigsårens Tyskland erinrar man sig, att riksmarkens svindlande färd nedåt inleddes först då man kastade alla hänsyn till lönekostnader överbord och dekreterade att det gällde att få fram de för krigföringen nödvändiga varorna *till varje pris*. Den återhållsamhet ifråga om lönekrav på den allmänna arbetsmarknaden, som deklarerats i uttalanden från arbetarorganisationernas sida — uttalanden som vittna om självdisciplin och ansvarskänsla — utgöra tillika med näringsorganisationernas strävan att hålla tillbaka omotiverade prisförhöjningar löftesrika tecken på att den samförståndsanda, som i Saltsjöbadsavtalet kom till uttryck, skall kunna omsättas i handling. En förutsättning för att lönerörelser skola kunna hindras är att livsmedelspriserna icke drivas i höjden. Ingen missunnar våra jordbrukare en säkerligen välbehörlig prisförbättring, men den centrala roll som jordbruksprisen intaga nödvändiggör varsamhet i prispolitiken på detta område.

Till sist några ord om den *statliga skattepolitiken*, vars utformning kommer att få stor betydelse för näringslivets möjligheter att kämpa sig igenom den nu inträdda krisen. Statens utgiftsbehov på grund av krisläget kunna ännu icke överblickas, men så mycket vet man redan nu, att under innevarande budgetår måste anskaffas mellan 5—600 miljoner kronor, vilket är närmare hälften utav hela den nuvarande skattebudgetens slutsumma. Både lånevägen och skattevägen måste i stor utsträckning anlitas för att skaffa dessa medel, och skatterna komma att uttagas på både den direkta och den indirekta vägen. Ökningen i den direkta beskattningen kommer att ske genom en särskild värnskatt, som möjligen kan ordnas så, att den avser innevarande års inkomster och således icke, som

ursprungligen var tänkt, blir ett procentuellt tillägg till den stats-skatt, som grundas på 1938 års inkomster. I varje fall kommer denna skatt att uppgå till ett mycket betydande belopp och få kännbara verkningar för både den enskilde och för näringslivet. För bolagen blev ju statsskatten redan i våras skärpt genom att uttagningsprocenten höjdes med 10 enheter mera för bolagen än för de fysiska personerna. Man frågar sig då, om icke nu, när en extraskatt skall påläggas, en motsvarande lindring för bolagen borde komma ifråga, och därvid kan man söka stöd i uttalandet vid genomförandet av den senaste skattereformen, att en lindring i aktiebolagens beskattning skall ske under för näringslivet svåra tider. I detta syfte beslöts en differentierad uttagningsprocent för fysiska och juridiska personer. Det förefaller, som om tidpunkten nu vore inne för att tillämpa denna regel i stället för att genom en hård extra bolagsbeskattning ta i anspråk bolagens alla skattereserver och försvaga deras likviditet i ett läge, då näringslivet på den punkten är känsligare än vanligt.

Det bebådade förslaget om en särskild värnskatt kommer att drabba alla företagareinkomster. Däremot är det ovisst, i vilken utsträckning en eventuell *krigsvinstbeskattning* kommer att träffa näringslivet. Det beror först och främst på, om det överhuvud taget blir några krigsvinster att beskatta, och vidare på det sätt, på vilket skatten utformas. I princip kan man naturligtvis icke göra någon invändning mot en särskild skatt på vinster, som uppstå på grund av krigets abnorma förhållanden och som i många fall vinnas på bekostnad av stora medborgargrupper, vilka under en kristid få vidkännas stora uppoffringar. Men erfarenheten visar, att det är utomordentligt svårt att utforma en krigsvinstbeskattning så, att det verkliga syftet nås, utan att skatten får skadliga följder för näringslivet. Den krigskonjunkturskatt, som vi hade under det förra kriget, gav ju många avskräckande exempel på, varthän det kan leda, om en sådan skatt utformas och tillämpas utan nödig hänsyn till de särskilda förhållanden, som bestämma näringslivets villkor under en kristid sådan som den vi nu är inne i. Nu åsyftar man väl med en krigsvinstbeskattning icke bara att skaffa staten pengar utan kanske i lika hög grad en psykologisk effekt: att dämpa tendenser till obefogad prisstegring och inflation och att lugna den allmänna opinionen, som med rätta skulle uppröras, om stora krigs-

vinster finge göras, utan att någon extra tribut erlades av dem till de allmänna behovens täckande. Man vet ännu icke mycket om huru förslaget kommer att utformas, men man har anledning att uttala den förhoppningen, att det icke skall visa sig vara behäftat med samma svagheter, som utmärkte den förra krigskonjunkturskatten.

Framför allt måste man undvika, att krigsvinstbeskattningen lägges så, att den försvagar och hindrar konsolideringen inom företagen och därmed spolierar resultaten av de ansträngningar, som ansvarskännande företagsledning under det senaste årtiondet med stor framgång fullföljt. Under de år, som följt på den senaste krisen, ha de flesta företagen i vårt land arbetat på att bygga upp en inre konsolidering. Denna har huvudsakligen kommit till uttryck i en försiktig värdering av varulagren genom nedskrivningar av deras värde i räkenskaperna. Under det senaste året har vidare tillkommit den utvidgade rätten till avdrag för värdeminskning å tillgångar för stadigvarande bruk, för inventarier till och med s. k. fri avskrivningsrätt. Slutligen har i vissa fall medgivande lämnats till skattefria avsättningar för pensioneringsändamål och för inrättande av konjunkturinvesteringsfonder. Samtliga dessa lättnader i beskattningen ha varit av allra största vikt för näringslivet och bidragit till att öka dess motståndskraft under försämrade konjunkturer. Men även för stat och kommun är den konsolidering, som företagen sålunda undergått, av största betydelse. Därigenom har skapats en skattekraft, som utgör en värdefull tillgång, framför allt i kristider. Vad som på detta sätt har uppbyggts får under inga förhållanden raseras genom en förhastad skattelagstiftning, som ensidigt tar sikte på vissa tidsbegränsade syften och som i tillämpningen skulle kunna vålla det svenska näringslivet betydande skador. Ingen vet, vilka konjunkturer, som kriget kommer att skapa för svenskt näringsliv, men så mycket är säkert, att man måste räkna med en deflationsperiod efter kriget. Det är då, som näringslivet utsättes för den verkliga påfrestningen, och det är därför av största vikt, att företagen gå ut ur krigsperioden utan den belastning, som en onormal värdesättning av varulagren skulle innebära. Det är från denna utgångspunkt, som man måste hysa starka betänkligheter mot nya beskattningsregler, som innebära ett fullständigt avsteg ifrån de principer ifråga om lagervärdering och avskriv-

ningar, som under senare år vunnit tillämpning i svensk skattelagstiftning.

En annan synpunkt, som måste läggas på krigsvinstbeskattningen, är att man vid dess bestämmande icke utan vidare kan utgå från den matematiska merinkomsten, ty i denna ingå bl. a. inkomstbelopp, som antingen äro fiktiva eller härröra från tidigare gjorda avskrivningar eller ha sitt ursprung i en normal produktions- och omsättningsökning och i en förbättrad driftsekonomi. En krigsvinstbeskattning, som icke tar hänsyn till detta, kan äventyra en sund utveckling av produktionen.

Jag har här i en kort och knapphändig översikt berört några av de problem, som den inträdda krisen ställt Sveriges industri inför. De äro förvisso icke de enda, som i dessa dagar vålla näringslivets män oro; snart sagt varje företag och varje företagare har sina speciella svårigheter och bekymmer, och för åtskilliga näringsgrenar utgöra råvaruproblemen, exportrisker och transportsvårigheter anledningar till ständig oro. De av mig berörda frågorna ha — med undantag för prispolitikens konsekvenser — ännu icke fått den påträngande aktualitet, som tvingar var och en att taga ställning till dem. Men just därför har jag ansett det vara lämpligt att här erinra om dem. För dagens mångskiftande bekymmer får man icke glömma tanken på framtiden. Visserligen är nu den allt behärskande frågan, hur vi skola kunna klara oss genom krisen, hur vi skola kunna skydda vårt nationella oberoende och trygga vår folkförsörjning. Men ett problem är också, hur vi skola kunna bevara det svenska näringslivets *framtidsmöjligheter*. Krispolitiken får icke inställas på för kort sikt. Icke minst med tanke på framtiden men även av hänsyn till det aktuella försörjningskravet är det av största vikt, att näringslivets frihet bevaras i så stor utsträckning som möjligt och att krigshushållningen ej får förkväva den fria företagsamheten. Statens makt växer våldsamt i tider som dessa. Ansvaret vilar tungt på de män, som ha att bruka dessa maktmedel för att trygga rikets beredskap och folkets försörjning. Det kräves av dem framför allt praktiska grepp på frågorna. Det måste då vara av stort värde för regeringen att ha tillgång till den praktiska erfarenhet och den prövade organisationsförmåga, som finns inom näringslivet. Det har också vittnats om att denna står till förfogande, beredvillig att i varje situation

och för varje uppdrag lämna sin medverkan i det gemensamma intressets tjänst. En sådan samverkan mellan stat och näringsliv, som nu erfordras för att våra resurser skola på bästa sätt utnyttjas, kan få en betydelse, som sträcker sig långt över den nuvarande krisens uppgifter. Ju mer det lyckas oss att förena kravet på en *stark och handlingskraftig statsledning* med den största möjliga *rörelsefrihet för enskild företagsamhet och personligt initiativ*, desto större förhoppningar kan man våga hysa om att vårt näringsliv skall, såvitt på oss själva beror, kunna gå oförsvagat genom krisen.

Böcker utgivna av Sveriges Industriförbund

Lagstiftning

- Nr 11. Om forcemajeureklausuler i köpeavtal. Utg. 1915. Pris kr. 2: —.
Nr 18. Industriella anläggningars skadeståndsskyldighet i grannskapsförhållanden, av Jur. kand. OLOF HÅKANSSON. Pris kr. 1: 50.

Organisation

- Nr 6. Rationell arbetsledning. Taylor-systemet, av F. W. TAYLOR. Tredje upplagan. Pris kr. 4: 50.
Nr 13. Grunddragen för planering, konstruktion, uppförande och utrustning av industribyggnader, av Överingenjör T. A. BERGEN. Pris kr. 4: —.
Nr 15. Fabriksorganisation, av WERNER GRULL. Pris kr. 3: 50.
Nr 18. Rationell verkstadsledning enligt Taylor-systemet, av F. W. TAYLOR. Pris kr. 3: 50.
Nr 20. Om försäljning, av GERHARD TÖRNQVIST. Pris kr. 3: 50.
Nr 21. Rationell fabriksorganisation i Förenta Staterna. Redigerad av H. S. PERSON. Översättning av Överingenjör Tarras Sällfors. Pris kr. 4: —.
Nr 22. Enhetliga principer för självkostnadsberäkningar. Andra upplagan. Pris inb. kr. 4: 50.

Diverse publikationer

- Nr 19. Samförstånd mellan kapital och arbete, av JOHN LEITCH. Pris kr. 7: 50.
Nr 21. Stenkol. Kort handbok om stenkol med särskild hänsyn till svensk upphandling och förbrukning, av Docenten EVERT NORLIN. Andra uppl. Pris inb. kr. 5: —.
Nr 22. Jämförande undersökning av industriens beskattning i Sverige och utlandet, av Docenten ERIK LINDAHL. Pris kr. 2: —.
Nr 26. Industriförbundets produktionsindex, motiv och principer, av Fil. d:r JOHAN ÅKERMAN. Pris kr. 3: —.

Småskrifter

- Nr 6. Personalens intressekontor vid Konfektions-Aktiebolaget J. A. Wettergren & C:o, av HOLGER HOLM. Andra upplagan. Pris kr. 0: 50.
Nr 15. Staten och det enskilda initiativet efter kriget, av Professor ELI F. HECKSCHER. Pris kr. 2: —.
Nr 17. Intressekontorets organisation, av MARGARETA STAHRÉ. Pris kr. 2: —.
Nr 18. De kollektiva avtalens framtid, av Jur. d:r CARL USSING. Pris kr. 0: 80.
Nr 19. Statlig eller enskild drift, av ÅKE HOLMBÄCK. Pris kr. 1: 50.
Nr 20. Världens ekonomiska läge. En handelspolitisk exposé av N. F:s ekonomiska kommitté. Pris kr. 1: 50.
Nr 21. Det civila luftskyddet i Europa, av Kapten T. SCHMIDT och Löjtnant Å. KRETZ. Pris kr. 1: 50.
Nr 22. Hur Sverige övervann depressionen 1930—1933, av Professor ARTHUR MONTGOMERY. Pris kr. 2: —.
Nr 23. Villkoren för industriellt uppsving enligt senaste årens erfarenheter. Föredrag vid Arosmässan 5 nov. 1938 av D:r PER JACOBSSON. Pris kr. 0: 75.
Nr 24. Psykologisk anlagsprövning och personurval. Undersökningar inom textilindustrien, av Professor RUDOLF ANDERBERG och Fil. kand. GUNNAR WESTERLUND. Pris kr. 1: 50.
Nr 25. Svenska industriproblem i krigstid. Föredrag vid Arosmässan 4 nov. 1939 av D:r IVAR ANDERSON. Pris kr. 0: 75.

Svensk Industrikalender 1939. Pris kr. 20: —.

Sveriges Industri Översikt utgiven till Industriförbundets tjugofemte årsmöte den 7 maj 1935. Pris inb. kr. 10: —.

I distribution: A.-B. Nordiska Bokhandeln, Stockholm.

Pris kr. 0:75